

NEFND UM EFTIRLIT MEÐ LÖGREGLU

Borgartún 29, 105 Reykjavík
Sími: 545 8800. Bréfasími: 545 8051
Netfang: nel@nel.is
Tilv.: 22090003

Ákvörðun nr. 30/2024

Þann 24. maí 2024 kom nefnd um eftirlit með lögreglu saman til fundar og tók eftirfarandi ákvörðun nr. 30/2024.

Málsatvik

Nefnd um eftirlit með lögreglu barst erindi frá lögmanni f.h. [REDACTED] f.h. ólögráða sona þeirra, dags. 3. janúar 2023. Í erindinu eru gerðar athugasemdir við starfsaðferðir starfsmanna embættis Ríkislögreglustjóra í tengslum við atvik sem átti sér stað í september 2022 á heimili þeirra.

Í erindi sínu til nefndarinnar eru gerðar fjölmargar athugasemdir við starfsaðferðir starfsmanna ríkislögreglustjóra. Taka má athugasemdir þessar saman á þann hátt að kvartendur telji að starfsmennirnir hafi ekki gætt meðalhófs við aðgerðir sínar og ekki gætt nægilegra varkárni við meðferð skotvopna.

Í erindinu eru jafnframt gerðar athugasemdir við meinta ólöglega húsleit sem framkvæmd var á vettvangi.

Loks er bent á í erindi til nefndarinnar að viðurkennt hafi verið af hálfu yfirmanns hjá Lögreglustjóranum á höfuðborgarsvæðinu, sem var á vettvangi, að um vandræðaleg mistök hafi verið að ræða sem þeir viðhöfðu á heimilinu. Þá benti hann kvartendum á að tilkynna málið til nefndarinnar ásamt því að leita réttar síns til bóta eftir aðgerðir lögreglu og sérsveitar.

Nefndin óskaði eftir upplýsingum frá Lögreglustjóranum á höfuðborgarsvæðinu og embætti Ríkislögreglustjóra með bréfi dags. 19. september 2022 en málið var í fyrstu tekið upp að eigin frumkvæði nefndarinnar. Í millitíðinni barst formleg kvörtun frá aðilum máls en kvörtunin var framsend frá embætti Ríkislögreglustjóra. Þá kærðu aðilar máls tiltekna lögreglumenn ríkislögreglustjóra til héraðssaksóknara og gerði nefndin þá hlé á meðferð málsins meðan héraðssaksóknari hafði málið til meðferðar. Héraðssaksóknari lauk máli sínu með bréfi, dags. 28. desember 2023 þar sem rannsókn málsins var hætt.

Forsendur nefndarinnar

1.

Nefnd um eftirlit með lögreglu starfar á grundvelli VII. kafla lögreglulaga nr. 90/1996, sbr. breytingar á þeim með lögum nr. 62/2016. Helstu verkefni nefndarinnar, sbr. 1. mgr. 35. gr. a í nefndum lögum, eru að taka við kærum á hendur starfsmanni lögreglu fyrir ætlað refsivert brot við framkvæmd starfa hans annars vegar og taka við kvörtunum vegna starfsaðferða

NEFND UM EFTIRLIT MEÐ LÖGREGLU

lögreglu eða framkomu starfsmanns lögreglu sem fer með lögregluvald hins vegar. Undir hið síðarnefnda falla kvartanir vegna háttsemi eða starfsaðferða sem ekki verða taldar refsiverðar en gætu meðal annars leitt til þess að lögreglumaður yrði áminntur í starfi eða æskilegar breytingar gerðar á starfsháttum og verklagi. Nefndin skal, sbr. 2. mgr. 35. gr. a, greina hvað felst í erindum sem henni berast og koma þeim til meðferðar hjá viðkomandi embætti.

Með vísan til framangreinds fellur það almennt ekki undir valdsvið nefndar um eftirlit með lögreglu að endurskoða eða fjalla um almennt mat lögreglu á beitingu úrræða á grundvelli lögreglulaga eða almennt um framkvæmd rannsóknar sakamála, beitingu rannsóknarúrræða eða um ákvarðanir handhafa ákærvalds um það hvort rétt sé að gefa út ákæru í máli. Hlutverk nefndarinnar er hins vegar að taka afstöðu til þess hvort um sé að ræða ámælisverðar starfsaðferðir eða framkomu lögreglumanna við framkvæmd slíkra verkefna. Í því felst nánar tiltekið (og til dæmis) að taka afstöðu til þess hvort kvartað sé yfir því að háttsemi þeirra starfsmanna lögreglu sem að máli komu hafi ekki verið í samræmi við eðlilega starfshætti eða lög eða hvort starfsaðferðir hafi að öðru leyti farið út fyrir það sem eðlilegt var í því tilviki.

2.

Lögreglustjórinn á höfuðborgarsvæðinu svaraði beiðni nefndarinnar með bréfi dags. 18. nóvember 2023. Meðfylgjandi voru m.a. skýrslur og dagbókarfærslur.

Embætti Ríkislögreglustjóra svaraði beiðni nefndarinnar með bréfi dags. 9. desember 2022. Meðfylgjandi voru m.a. upptökur af fjarskiptum, símtölum og upptökur úr búkmyndavél og úr lögreglubífreið.

3.

Undir valdsvið nefndarinnar fellur hvernig tilteknir þættir lögreglustarfsins eru framkvæmdir eða ef lögregla lætur hjá líða að sinna lögmætu hlutverki sínu, sbr. 2. gr. laga nr. 90/1996, þ.e. að gæta almannaoðryggis og halda uppi lögum og reglu, að leitast við að tryggja réttaröryggi borgaranna og stemma stigu við afbrotum og koma í veg fyrir athafnir sem raska öryggi borgaranna og ríkisins, vinna að uppljóstrun brota, stöðva ólögmæta háttsemi og fylgja málum eftir í samræmi við það sem mælt er fyrir um í lögum um meðferð sakamála.

4.

Í máli þessu er málavöxtum lýst ítarlega í gögnum málsins og hefur nefndin gögn sem gefa góða yfirsýn yfir málið bæði í hljóð og mynd. Í september 2022 var hringt í 112 og var viðkomandi gefið samband við Fjarskiptamiðstöð Ríkislögreglustjóra á höfuðborgarsvæðinu. Tilkynnandi tilkynnti þar um mann á gangi með [REDACTED] sem miðaði í allar áttir. Athuga ber að

ekki var tilkynnt um barn eða ungling heldur mann og tilkynnandi var sérstaklega spurður um það hvers konar vopn væri um að ræða. Ítrekaði tilkynnandi að um [REDACTED] væri að ræða. Síðar í samtalinu kemur fram hjá tilkynnanda að [REDACTED] væri líklega margra skota. Tilkynningin var tekin alvarlega og var haldið símasambandi við tilkynnanda þó það hafi verið slitrótt en hann treysti sér ekki nálægt hinum meinta byssumanni og hélt sig í hæfilegri fjarlægð. Sérsvait var kölluð út og Lögreglan á höfuðborgarsvæðinu hóf feril vegna vopnaðs útkalls í samvinnu við sérsvait ríkislögreglustjóra auk þess sem lögreglubifreið var send á leið til tilkynnandans. Þegar sérsvaitarbifreið átti skammastund eftir á vettvang var þeim tilkynnt að hinn meinti byssumaður hafi farið inn í tiltekið hús, sagt var að hann byggi þar, og að líklega væri um [REDACTED] að ræða. Í kjölfarið var sérsvaitarbifreiðinni tilkynnt að í húsinu sem hinn meinti byssumaður var talinn hafa farið inn í væri húsráðandi skráður fyrir tilteknu skotvopni. Sérsvaitarmaðurinn svarar og segir að það vopn gæti litið út sem riffill. Engin frekari staðfesting kom til sérsvaitarmanna að skotvopnin væri [REDACTED]. Því virðist hafa verið unnið út frá því að um virkt skotvopn hafi verið að ræða.

Þegar sérsvaitarbifreiðin mætti á vettvang var henni lagt á götunni ská fyrir framan húsið þannig að myndavél ökutækisins náði hluta af vettvangnum á upptöku. Í fyrstu voru sérsvaitarmenn í skjóli við ökutæki sitt. Á þeirri stundu vissi lögreglan lítið við hvað var að eiga. Einu upplýsingarnar sem lögreglan hafði var að sést hafði til karlmanns, að [REDACTED] á hæð með [REDACTED], fara inn í tiltekið hús þar sem hann væri mögulega búsettur. Ekki verður annað ráðið af gögnum málsins en að það mat lögreglu að hinn meinti byssumaður hafi verið húsráðandi hafi í raun verið ein af mögulegum tilgátum sem unnið hafi verið eftir þar sem haft var eftir vitni á vettvangi að hinn meinti byssumaður byggi í húsinu. Miðað við upplýsingar hefði hinn meinti byssumaður getað verið gestkomandi á heimilinu eða óvelkominn á heimilinu.

Sérsvaitarmennirnir tóku ákvörðun um að sækja upp að húsinu enda vissu þeir ekki hver staðan var innandyra enda allt rólegt fyrir utan. Þegar þeir höfðu sótt upp að húsinu og voru í skjóli við bifreið í hlaði urðu þeir varir við hreyfingu í glugga í eldhúsi og beindi annar sérsvaitarmaður skotvopni sínu að húsinu en lét það falla um leið og hann áttaði sig á að um barn var að ræða. Sérsvaitarmenn náðu síðan samband við [REDACTED] og var hún beðin um að koma út úr húsinu ásamt [REDACTED]. Hún kom út um framdyrnar ásamt [REDACTED] sinna og voru þau beðin um að halda sig þar. Fljótlega kom fjölskyldufaðirinn út úr bílskúrnnum og var þá skotvopni strax beint að honum og hann beðinn um að leggjast í jörðina. Sérsvaitarmaður beindi að honum skotvopni þar til hann áttaði sig á því að ekki stafaði ógn af manninum og var skotvopn látið síga en maðurinn var handjárnaður. Sérsvaitarmaðurinn fer síðan með vopnið uppi inn í skúrinn ef ske kynni að ógn skyldi vera í skúrnum. Í kjölfarið komu fleiri lögreglumenn úr skjóli og leit hófst í skúrnum til að kanna hvort skotvopn væri í skúrnum. Þegar búið var að tryggja vettvang var rætt við hinn handtekna og fjölskyldu hans í sitthvorum lagi. Þegar hinn handtekni var að setjast inn í lögreglubifreið var hann leystur úr haldi þar sem upplýst var í samtali við fjölskyldumeðlimi að hinn meinti byssumaður hafi

verið ungur sonur hins handtekna að koma heim úr kúrekaleik hjá vini sínum. Í kjölfarið yfirgaf sérsveit vettvang og yfirmaður hjá Lögreglustjóranum á höfuðborgarsvæðinu ræddi við fjölskylduna, baðst afsökunar og leiðbeindi þeim um að kvarta til nefndar um eftirlit með störfum lögreglu og hvernig hægt væri að sækja bætur til ríkisins. Þá var kallað til neyðarteymis Rauða krossins.

5.

Í 2. gr. lögreglulaga nr. 90/1996 er kveðið á um hlutverk lögreglu. Nefndin bendir á að lögreglu sé m.a. skylt skv. a. lið 2. gr. að gæta almannaöryggis og halda uppi lögum og reglu og leitast við að tryggja réttaröryggi borgaranna. Í b. lið ákvæðisins skal lögregla stemma stigum við afbrotum og koma í veg fyrir athafnir sem raska öryggi borgaranna og ríkisins. Í c. lið sömu greinar skal lögreglan vinna að uppljóstran brota, stöðva ólögsmæta háttsemi og fylgja málum eftir í samræmi við það sem mælt er fyrir í lögum um meðferð sakamála eða öðrum lögum og í d. lið skal lögregla greiða götu borgaranna eftir því sem við á og aðstoða þá þegar hætta steðjar að.

Í máli þessu liggur fyrir að tilkynnt er um mann á gangi á almannafæri með riffil auk þess sem tilkynningin bendir til þess að hinn meinti byssumaður fari óvarlega með skotvopnið. Nefnd um eftirlit með lögreglu getur ekki annað en metið tilkynninguna sem alvarlega og trúverðuga þegar hún berst yfirvöldum og er það mat nefndarinnar að það hafi verið rétt viðbrögð af hálfu lögreglu að bregðast við tilkynningunni og í samræmi við hlutverk lögreglu. Það er mat nefndarinnar að tilkynnandinn hafi tilkynnt lögreglu um hinn meinta byssumann í góðri trú og hafi ekki gengið neitt illt til og jafnvel talið sig í hættu. Það er mat nefndarinnar að óljósar upplýsingar um að vopnið gæti verið leikfangavopn hefði ekki átt að draga úr viðbragði lögreglu eins og hér stendur sérstaklega á enda var um að ræða vangaveltur tveggja einstaklinga. Hefði lögreglan dregið úr viðbragði og sent óvopnaða lögreglumenn til að hringja dyrabjöllu á húsinu þar sem hinn meinti byssumaður átti að hafa farið inn þá hefði það borið vott um aðgæsluleysi miðað við það samfélagsástand sem er uppi í dag. Þannig var það skylda og hlutverk lögreglu að bregðast við tilkynningunni.

Nefndin bendir á að það sé ekki nefndarinnar að endurskoða ákvarðanir lögreglu t.d. hvort rétt sé að sækja fram að húsi við aðstæður sem þessar, bíða eftir samningamönnum eða hvort rétt sé að handtaka einstakling. Þær ákvarðanir eru alfarið í höndunum á lögreglu og verða ekki endurskoðaðar nema af dómara. Nefndin telur það engu að síður hafa verið rétt af sérsveitarmönnum að sækja að húsinu miðað við þær litlu upplýsingar sem lögreglan hafði um málið. Í málinu eru gerðar athugasemdir við að sérsveitarmennirnir hafi gert það í leyfisleysi, þ.e. án heimildar yfirmanna sinna. Það snýr að nefnd um eftirlit með störfum lögreglu. Í málinu liggja ekki fyrir gögn sem styðja þá fullyrðingu og ekki er hægt að túlka það út frá fjarskiptum lögreglu að þeim hafi verið óheimilt að sækja upp að húsinu. Þá kemur

það fram í greinargerð Ríkislögreglustjóra til Ríkislögmanns að sérsveitarmennirnir hafi verið í fullri heimild til að sækja að húsinu.

Gerðar eru athugasemdir við meðhöndlun skotvopna sérsveitarmanna á vettvangi, m.a. að skotvopn þau sem notuð voru hafi verið beint að barni og hinum handtekna og að ekki hafi verið farið eftir handbók framleiðanda skotvopnsins um öryggi vopnanna. Nefndin bendir á að ekki sé hægt að taka mið af handbók framleiðandans sem dæmi um örugga notkun vopnanna svo sem gert er af hálfu kvartenda enda eru handbækur framleiðandanna m.a. með þann tilgang að fyrri framleiðandann skaðabótaábyrgð ef slysaskot verður. Sérsveitarmennirnir voru í vopnuðu útkalli og því viðbúinir að beita vopnunum, því voru vopnin virk og tilbúin til notkunar. Sérsveitarmenn er sérþjálfaðir í meðferð skotvopna og til að takast á við aðstæður sem þessar. Þess ber að geta að mikill tími sérsveitarmanna fer í þjálfun einmitt vegna þess mikla álags sem er í vopnuðum útkölluðum. Á upptökum sést að þegar sérsveitarmaður áttar sig á því að [REDACTED] er í glugganum þá lætur hann skotvopnið síga. Sama gildir þegar skotvopni er beint að hinum handtekna. Þegar sérsveitarmenn átta sig á að ekki stafi ógn af mannum er skotvopnið látið síga. Vopnuð útköll lögreglu eru þess eðlis að lögreglumaður þarf að vera viðbúinn því að skotið sé á hann og hann þarf að geta skotið fyrirvaralaus til baka til verja sig og almenna borgara. Því þarf skotvopnið ávallt að vera tilbúið til notkunar.

Kvartendur gera athugasemdir við að lögreglan hafi ekki haft heimild til að gera húsleit í bílskúr kvartenda án dómsúrskurðar. Í niðurstöðu héraðssaksóknara um þann þátt málsins kemur fram að „samkvæmt 75. gr. laga um meðferð sakamála nr. 88/2008 er það meginregla að lögreglu er almennt ekki heimilt að leita í húsnæði nema fyrir liggi úrskurður dómara eða ótvírætt samþykki eiganda eða umráðamanns. Undantekning frá þessu er ef bið eftir úrskurði geti valdið sakarspjöllum. Lögreglan kannaði í beinu framhaldi af handtöku kæranda [] hvort skotvopn væri að finna í bílskúrnum sem hann hafði komið út úr. Svo reyndist ekki vera og fljótlega kom í ljós að tilkynning hafði ekki verið á rökum reist. Frekari leit s.s. í íbúðarhúsinu sjálfu fór ekki fram og telur héraðssaksóknari að þarna hafi lögreglu verið heimilt að ganga úr skugga um hvort skotvopn væri að finna í bílskúrnum en ekki gengið lengra fram en aðstæður stóðu til.“ Nefndin gerir ekki athugasemdir við mat héraðssaksóknara og telur ekki tilefni til að gera athugasemdir við aðferðir lögreglu og framkomu við leit.

Í lögreglulögum nr. 90/1996 er að finna innbyggða meðalhófsreglu í 14. gr. laganna. Ákvæðið kveður á um valdbeitingu lögreglu en þar kemur fram að handhöfum lögregluvalds sé heimilt að beita valdi við framkvæmd skyldustarfa sinna. Aldrei má þó ganga lengra í beitingu valds en þörf er á hverju sinni. Þrátt fyrir að hin óskráða meginregla um meðalhóf gildi þá var talið nauðsynlegt að lögfesta þessa reglu í lögreglulög og t.d. í stjórnsýslulög. Meðalhófið felur t.d. í sér að stjórnvald skuli í raun gæta þess að ekki sé farið strangar í sakirnar en nauðsyn ber til.

Við mat á því hvort lögregla hafi viðhaft meðalhóf í aðgerðum sínum verður að meta hvert og eitt atvik heildstætt og samfélagslegar aðstæður hverju sinni. Þannig leiðir reglan ekki til afdráttarlausrar niðurstöðu í einstökum tilvikum. Þannig er meginreglan að lögreglu er óheimilt í störfum sínum að grípa til harkalegri úrræða en nauðsyn ber til. Henni ber m.ö.o. að byrja með því að nota væg úrræði ef það er hægt.

Svo sem lýst er hér að framan barst lögreglu trúverðug tilkynning um mann sem hafði undir höndum riffil, þ.e. hættulegt skotvopn. Viðbrögð lögreglu við slíkum tilkynningum eru skýr og unnið er samkvæmt verklagi þar til botn er fenginn í málið enda líf borgara í húfi. Það er mat nefndarinnar að þær upplýsingar sem bárust lögreglu um að mögulega hafi verið um leikfangavopn að ræða hafi ekki verið nægjanlega skýrar til að slaka á viðbrögðum lögreglu. Nefndin bendir á að notkun skotvopna í íslensku samfélagi hefur aukist talsvert á undanförunum árum í voðaverkum og ástæðulaust að telja þau öll upp hér. Það er mat nefndarinnar að lögreglan hafi ekki getað tekið áhættu á að hunsa þann möguleika að inni í húsinu væri einstaklingur sem væri tilbúinn til að beita skotvopni gegn heimilismönnum eða lögreglu. Því hafi ekki verið ásættanlegt að viðhafa annað verklag en unnið var eftir og er það niðurstaða nefndarinnar, eins og hér stendur sérstaklega á, að meðalhófs hafi verið gætt í umrætt sinn í samræmi við 2. málslíð 14. gr. lögreglulaga nr. 90/1996.

Í erindi kvartenda til nefndarinnar kemur fram að yfirmaður hjá Lögreglustjóranum á höfuðborgarsvæðinu hafi viðurkennt mistök hjá lögreglunni í málinu. Það er mat nefndarinnar að yfirmaðurinn hafi aðeins verið með mistökum verið að vísa til þess að tilkynningin sem lögreglan vann eftir hafi ekki átt við rök að styðjast. Sjálf lögreglan hafi ekki gert eiginleg mistök í málinu annað en að bregðast við tilkynningu sem reyndist á misskilningi byggð. Það er vel þekkt, hérlandis sem og erlendis, að það fylgir því gríðarlegt álag að verða fyrir lögregluaðgerð sem þessari og því var lögreglu brugðið þegar tilkynningin átti ekki við rök að styðjast og saklausir borgarar, þar á meðal börn, þurftu að þola lögregluaðgerð sem þessa. Í ljósi þessa leiðbeindi einn yfirmanna á staðnum kvartendum um rétt þeirra til að kvarta til nefndarinnar eins og á að gera í tilvikum sem þessum og leiðbeindi þeim hvernig þau gætu sótt um bætur. Það er mat nefndarinnar að lögreglan hafi sýnt mikla kurteisi á staðnum.

Lögreglan leit málið mjög alvarlegum augum. Einn yfirmanna hjá Lögreglustjóranum á höfuðborgarsvæðinu heimsótti fjölskylduna daginn eftir og fjölskyldunni var strax boðin áfallahjálpi af hálfu Rauða krossins. Þá hefur [REDACTED] verið boðið að koma í heimsókn til Ríkislögreglustjóra.

6.

Nefnd um eftirlit með lögreglu ber að greina hvort erindi sem henni berast vegna háttsemi lögreglu feli í sér kvörtun yfir starfsháttum eða kæru vegna ætlaðrar refsiverðrar háttsemi starfsmanna lögreglunnar. Af erindi [REDACTED] er ljóst að um

NEFND UM EFTIRLIT MEÐ LÖGREGLU

er að ræða kvörtun sem lýtur að starfsaðferðum embættis Ríkislögreglustjóra og að meintum refsiverðum og/eða ámælisverðum starfsaðferðum starfsmanna sama embættis.

Nefnd um eftirlit með lögreglu fór ítarlega yfir erindið og þau gögn sem bárust frá embætti Ríkislögreglustjóra, Lögreglustjóranum á höfuðborgarsvæðinu og héraðssaksóknara. Með hliðsjón af því hvernig málsatvikum var lýst í kvörtuninni og þeim gögnum sem nefndin hefur undir höndum, sér í lagi upptökum úr búkmyndavélum, úr bifreið lögreglu og fjarskiptum, telur nefnd um eftirlit með lögreglu að ekki séu uppi vísbendingar um mögulega ámælisverða eða refsiverða háttsemi starfsmanna lögreglu, sbr. 2. mgr. 35. gr. a. laga nr. 90/1996. Nefndin telur því ekki tilefni til að aðhafast vegna erindisins.

Niðurstaða

Ekki er tilefni til að aðhafast frekar vegna erindisins.

Reykjavík, 24. maí 2024

Skúli Þór Gunnsteinsson
formaður

Kristín Edwald

Þorbjörg I. Jónsdóttir